

Troost 5

Als licht in donkere tijden

Maieutiek najaar 2022
Petra Bolhuis
M.m.v. Gradus van Florestein

1

Getuigenis

- Troost en getuigenis.
- Het belang van troost voor de lijdende ander
- en voor het voortbestaan van de groep.

Maieutiek-Troost 2022-2

2

Het belang van getuigenis voor een groep:

- Bedreiging van het voortbestaan van een systeem, bv. een groep, roept reacties op bij de leden van dat systeem welke erop zijn gericht het systeem in stand te houden.
- De groep 'alle mensen' is ook een systeem.
- Getuigenis van deze bedreiging kan het gevaar voor het voortbestaan van dat systeem afwenden.
- Het afwenden van dit gevaar van vernietiging van de groep is op zich troostend.
- Worden gebeurtenissen die het voortbestaan van een groep (bv. ons mensen) bedreigen, niet gezien, niet gehoord of ontkend, dan dreigt die groep te verdwijnen.

Maieutiek-Troost 2022-2

3

Het belang van getuigenis voor een individu.

- Als er niemand is die getuige is van onze pijn, van ons verdriet, ons sterven dan voegt zich de pijn van eenzaamheid toe aan onze pijn.
- Alleen en anoniem te moeten sterven zonder de mogelijke aanwezigheid van anderen kan troosteloos zijn.
- De waarde van getuigenissen, weergegeven in bijvoorbeeld woord, beeld of muziek, ligt in hun troostende werking voor de direct nabestaanden,
- en voor alle mensen die zich getroost willen weten, ligt de waarde van deze getuigenissen in het behoud van onze mensen-familie.

Maieutiek-Troost 2022-2

4

De getuige

- De rol als getuige vraagt om terughoudendheid met woorden, en om betrokken aanwezig te zijn zonder zelf iets te willen, en vraagt om die betrokkenheid aan de ander die lijdt, te tonen.
- Het vraagt soms moed om getuige te zijn, en om ons niet af te wenden van de verschrikkingen die onze dierbaren moeten doorstaan.
- Ontbreekt ons die moed, dan kan wellicht iemand anders in onze plaats toekijken, een plaatsvervanger. Als er maar een getuige is.
- Wel of niet gewild getuige zijn vraagt om het nemen van verantwoordelijkheid die getuigenis te verbeelden en te verwoorden.

Maieutiek-Troost 2022-2

5

Verantwoordelijkheid

- De oorspronkelijke functie van het woord bestaat niet uit het aanduiden van een object ter wille van de communicatie met de ander, in een spel van vrijblijvendheden, maar het bestaat uit het op zich nemen van verantwoordelijkheid voor iemand bij iemand.
- Spreken, dat is de belangen van mensen in het spel brengen. De verantwoordelijkheid is de essentie van de taal.
- Dit kan ook betekenen dat wij, als getuige van het verdriet en de pijn van de ander mede verantwoordelijk zijn voor die ander, en dat wij verantwoordelijk zijn voor het woord dat we uitspreken en eventueel voor de handeling die gedaan kan en moet worden om de ander in het verdriet te ondersteunen.
- In die zin vraagt het herstel van de 'ethische orde' om wederzijdse verantwoordelijkheid, en ligt wederzijdse troost verscholen in die verantwoordelijkheid.
(met dank aan Levinas, vier Talmoed lessen, eerste les)

Maieutiek-Troost 2022-2

6

Hoe kan een slachtoffer door een getuige of door een getuigenis worden getroost?

- Iemand kan slachtoffer zijn van het noodlot, of van het woord of handeling van een ander.
- Het gaat dan om twee verschillende vragen:
- Het slachtoffer van de handeling van een ander, of van het woord van een ander kan worden getroost als die ander dit slachtoffer om vergeving vraagt.
- Het slachtoffer van het noodlot kan geen vergeving van het noodlot verkrijgen.
- (met dank aan Levinas, vier Talmood lessen, eerste les)
- (Willy Brandt, 7 -12-1970, Warschau)

Maieutiek- Troost 2022-2

7

7

Fragmenten

- De nu volgende fragmenten zijn getuigenissen van de pijn en het verdriet van lijdende mensen, en hun dierbaren.
- Dit verdriet en deze pijn zijn het gevolg van gebeurtenissen die mensen elkaar hebben aangedaan, zoals oorlog en ander menselijk geweld.
- Het lijden ten gevolge van gebeurtenissen waar we op het moment dat deze plaats vinden, machteloos tegenover staan, zoals natuurrampen en ziekten, roept mogelijk een eenduidiger pijn en rouw op, dan het lijden ten gevolge van gebeurtenissen die mensen elkaar aandoen oproept.

Maieutiek- Troost 2022-2

8

1. Merridale: 'Nigth of stone, death and memory in Russia.' (2000)

- Als er gerechtigheid bestaat, is iedereen gelukkig en is troost niet meer nodig. (Marx)
- Verbod op rouw en troost; verdriet en machteloosheid dienen te worden ontkend. Huil niet over de lichamen van de strijders. Zelfs het lichaam van een kameraad vereist geen eerbied. De doden hebben geen tranen nodig, zij vragen om een betere gift: een 'betere' maatschappij bewerkstelligen via de strijd.
- Gevolg: eenzaamheid, ontkenning van de overleden dierbare, verdringing van verdriet, machteloosheid en woede, deze woede moet weer ontkend worden. Spanningen en acting-out gedrag. Wreedheden die niet worden onderzocht kunnen zich herhalen.
- Zonder getuigenis, ten gevolge van het verbod op rouw en troost, gaat het martelen en doden onophoudelijk door.
- De schrijfster werd gevraagd te getuigen, de verhalen door te geven, en om begrip van buitenstaanders voor het verdriet dat niet mocht worden getoond, en voor het gemis van troost die niet mocht worden gegeven.

Maieutiek- Troost 2022-2

9

2. Czeslaw Milosz (1911-2004), the captive mind.

- Een verhaal van een getuige van de verwoesting Warschau in 1944. De Russen keken toe, hoe de mensen werden vermoord door de Duitsers. Op grond van de (dodelijke-) ideologie van de Russen mochten zij zelfstandig denkende mensen niet helpen. De heerschappij over het denken van mensen is de sleutel voor de heerschappij over een heel land.
- Zonder dergelijke getuigenissen zijn wij niet gewaarschuwd voor de verwoestende werking van ideologieën. En de Polen waarschuwden ons, al jaren, voor de Russische machthebbers.
- Sinds de oorlog in Oekraïne kennen wij weer het gevaar van een 'ideologie' dankzij de getuigenissen van mensen, van beeldmateriaal, van liederen. Het gaat om het belang van de getuigenis voor ons allen. En dit is een troost, hoe schraal ook.

Maieutiek- Troost 2022-2

10

3. Primo Levi (1919-1987), de verdronkenen en de geredden.

- Ik ben in leven gebleven om te getuigen; ik had het niet *niet* kunnen doen.
- De overweldigden zijn de echte getuigen, wier getuigenis alles en allen zou hebben omvat.
- Wij spreken in hun plaats, uit hun naam.
- Wij getuigen uit een krachtige, duurzame behoefte.
- Die behoefte komt voort uit ons menszijn, uit de werking van het mensenveld. Die behoefte laat zich misschien vertalen in het zich verantwoordelijk voelen voor de komende generaties en derhalve voor het in stand houden van het systeem van ons mensen. (GvF)

Maieutiek- Troost 2022-2

11

Het immense belang van de getuigenis

- Als getuigenissen worden verboden, ontkend, bestraft, of zelfs niet meer serieus worden genomen (Holocaust ontkenners, nep- beeldmateriaal etc.) dan verdwijnt de grond onder onze voeten.
- Het gaat eerst om de getuigenis sec, de oorzaak van alle ellende schorten we op. De getuigenis spreekt, daar gaat het in de eerste plaats om.
- We laten de getuigenis spreken om recht te doen aan het verleden en om deze getuigenis de toekomst in te dragen. Het effect van dit spreken is aan ons en voor ons.

Maieutiek- Troost 2022-2

12

4. Anna Achmatova (1889-1966)

- In haar gedichten verbindt zij haar persoonlijk leed met het leed van anderen.
- Haar woorden getuigen en voor diegenen, die deze woorden verstaan troosten deze woorden, omdat deze aansluiten bij dat wat wordt gevoeld door de ander. Zo wordt die ander gezien en gekend in de pijn van het verlies en in het lijden.
- Ook nu, 84 jaar later, en nieuwe oorlogen, spreken deze woorden tot ons. Zonder deze woorden is er geen troost.
- 1945: zij vond troost in haar ontmoeting met Isaia Berlin.

Maieutieik- Troost 2022-2

13

5. Miklos Radnoti (1909-1944)

- Het schriftje uit Bor: schriftje met zijn gedichten, gevonden bij zijn lichaam.
- Nawoord Arnon Grunberg: 'de literatuur van de ter dood veroordeelden is de literatuur van getuigen, vandaar de waarheid van de werkelijkheid, vandaar dat feiten het laatste woord hebben. Met deze werkelijkheid is geen verzoening mogelijk.'
- De getuigenis op zich is niet troostend. Wat wel troostend is, is dat iemand zich de moeite heeft getroost om onder de meest ellendige omstandigheden (verdriet, fysieke pijn, overal jeuk, het bezit van papier, potlood werden bestraft) te willen getuigen. Dat er zo iemand bestond is alleen al troostend.

Maieutieik- Troost 2022-2

14

Nog even Milosz:

- Geschenk:
- Een zalige dag. De mist trok vroeg op, ik werkte in de tuin. Kolibries hingen boven kamperfoelie bloemen. Er was niets op de wereld dat ik wilde bezitten. Niemand om jaloers op te zijn. Het kwaad dat geschied was-ik was het vergeten. De gedachte dat ik was wie ik ben deerde me niet. Ik voelde nergens pijn in mijn leden. Overeind komend zag ik een azuren zee en zeilen.

Maieutieik- Troost 2022-2

15

15